

**ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»**

Циклова комісія з правознавства

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

(назва навчальної дисципліни)

**ПРОГРАМА
навчальної дисципліни**

галузь знань 0304 Право
(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальність 5.03040101 Правознавство
(шифр і назва напрямку)

форма навчання денна
(шифр і назва спеціальності)

(шифр за ОПП ФП 2)

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО:

ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету»

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

І.М. Ушакова-Кирпач – викладач циклової комісії з правознавства, кандидат економічних наук.

Обговорено та рекомендовано до затвердження Науково-методичною комісією ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету»

“01” вересня 2015 року, протокол № 1

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни “Екологічне право” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки студентів напряму 0304 «Право», спеціальності «5.03040101 Правознавство».

Предметом вивчення навчальної дисципліни виступає детальне вивчення суспільних відносин, обумовлених специфічними властивостями природних ресурсів як об'єктів природи у тій частині, у якій вони регулюються нормами екологічного права.

Міждисциплінарні зв'язки: цивільне право, господарське право, корпоративне право, земельне право, аграрне право, трудове право, фінансове право.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Загальні положення екологічного права.
2. Особлива частина екологічного права.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Екологічне право” є оволодіння теорією і методологією екологічного права, вивчення законодавства у галузі використання, охорони та відтворення природних ресурсів, формування навиків його застосування на практиці, вироблення у слухачів нового якісного стану екологічного мислення, формування культури особистості, яка проявляється в її еколого-правовій свідомості, мисленні, поведінці та практичній діяльності.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Екологічне право” є:

- ознайомити студентів із змістом правових інститутів екологічного права, об'єктивними закономірностями їх становлення і розвитку;
- сприяти глибокому засвоєнню правових категорій, передбачених екологічним законодавством;
- прищепити студентам уміння працювати з нормативно-правовими актами;
- набути студентам навички практичного використання норм сучасного законодавства стосовно до конкретних ситуацій;
- залучити студентів до активного обговорення теоретичних питань, навчити формулювати і чітко викладати свою думку, виявляти самостійність і творчий підхід до вирішення життєвих ситуацій;
- ознайомити студентів із судовою практикою, роботою інших органів, що застосовують норми екологічного права.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- загальні положення, принципи і методи екологічного права;
- зміст норм екологічного законодавства;
- підстави, умови і порядок набуття і реалізації прав на природні ресурси;
- підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин в системі екологічного права;
- основні засоби економіко-правового механізму регулювання використання, охорони і відтворення природних ресурсів;
- напрями діяльності та основні завдання органів і установ, що займаються питаннями земельного спрямування;
- мати навички науково-дослідної роботи в області земельного права.

вміти:

- розкривати зміст екологічних норм і використовувати їх у своїй практичній роботі;
- аналізувати діючий порядок та умови виконання норм екологічного права;
- аналізувати діючий процес удосконалення еколого-економічного механізму управління природокористуванням, а також охороною та відтворенням природних ресурсів та їх об'єктів;

- розробляти засоби, спрямовані на вдосконалення системи еколого-правових відносин природокористування;
- розробляти і впроваджувати засоби профілактики правопорушень екологічного законодавства;
- аналізувати основні нормативно-правові акти у сфері екологічного права, міжнародні норми і системи екологічного правового регулювання діяльності природокористувачів;
- складати цивільно-правові угоди щодо використання земельних ділянок.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 144 години, 11 кредитів ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. «Загальні положення екологічного права»

Тема 1. «Предмет, метод, система та принципи екологічного права»

Поняття екологічного права як галузі права; етапи його становлення та розвитку. Поняття, сутність та зміст еколого-правових відносин, їх класифікація (земельні, водні, надрові, рослинні, фауністичні, атмосферно-повітряні, охоронні та ін.). Предмет екологічного права.

Об'єкти та суб'єкти екологічного права. Їх види та особливості: об'єкти – земельні, водні, надрові, рослинні ресурси, тваринний світ, атмосферне повітря, сонячна, вітряна, термічна енергія та інші природні ресурси; суб'єкти – організації (установи) та громадяни України, іноземні юридичні та фізичні особи, відповідні органи управління в галузі екології.

Особливості методу правового регулювання екологічних відносин. Необхідність використання адміністративного, цивільно-правового регулювання екологічних відносин (змішаний метод).

Система екологічного права як самостійної галузі права, науки, навчальної дисципліни. Загальна та особлива частини екологічного права. Підгалузі права: земельне, водне, надрове, рослинне, фауністичне, атмосферно-повітряне, охоронне право та ін. Співвідношення з іншими галузями права.

Принципи екологічного права та екологічного законодавства щодо забезпечення екологічної політики держави: принцип правового забезпечення гармонізації взаємодії суспільства і природи, принцип правового забезпечення раціонального та ефективного використання природних ресурсів, принцип правового закріплення пріоритетності екологічних вимог, принцип правового забезпечення належної охорони довкілля та ін.

Особливості застосування норм Європейського Союзу в умовах вступу України у ВТО.

Тема 2. «Джерела екологічного права»

Поняття, загальна характеристика і система джерел екологічного права.

Конституція України – основне джерело екологічного права.

Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" як базовий закон у системі джерел екологічного права. Кодифіковані нормативно-правові акти в системі використання, охорони та відтворення природних ресурсів – Кодекс про надра, Лісовий кодекс, Водний кодекс, Земельний кодекс, Повітряний кодекс України.

Поресурсові закони – спеціалізовані джерела екологічного права України (Закони України "Про природно-заповідний фонд", "Про екологічну мережу", "Про охорону атмосферного повітря", "Про тваринний світ", "Про рослинний світ", "Про виключну (морську) економічну зону України", "Про курорти" та ін.).

Підзаконні нормативно-правові акти органів центральної виконавчої влади та спеціалізованих органів управління як джерела екологічного права (укази Президента, декрети та постанови Кабінету Міністрів України, розпорядження місцевих державних адміністрацій). Локальні нормативні акти як джерела екологічного права органів місцевого самоврядування.

Роль судової практики в регулюванні екологічних відносин. Міжнародні договори та інші міжнародно-правові акти як джерела екологічного права. Особливості застосування

положень Оргуської конвенції "Про доступ до інформації і участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля" (1998).

Тема 3. «Управління природокористуванням та охороною довкілля»

Загальна характеристика управління природокористуванням та охороною довкілля як різновиду соціального управління. Поняття та види управління в галузі охорони навколишнього природного середовища як складова економіко-правового механізму держави. Поняття та зміст функцій управління природокористуванням та охороною довкілля. Загальна характеристика організаційних, попереджувально-охоронних та стабілізаційних функцій екологічного управління. Процедура реалізації функцій управління природокористуванням та охороною довкілля (еколого-правовий процес).

Система та повноваження органів управління природокористуванням та охороною довкілля загальної та спеціальної компетенції. Повноваження органів державного управління в галузі природокористування та охорони довкілля. Компетенція Президента України, Верховної Ради України, Верховної Ради АР Крим, Кабінету Міністрів України в галузі охорони навколишнього природного середовища. Компетенція і основні завдання Міністерства екології та природних ресурсів України, інших спеціально уповноважених органів в галузі охорони навколишнього природного середовища. Повноваження громадських об'єднань в галузі природокористування і охорони довкілля. Екологічні правомочності органів місцевого самоврядування.

Правове забезпечення участі громадськості в екологічному управлінні природокористуванням та охороною довкілля. Повноваження громадських об'єднань в галузі охорони навколишнього природного середовища, його призначення у демократичному суспільстві.

Тема 4. «Екологічні права та обов'язки громадян»

Поняття та особливості екологічних прав громадян. Структура екологічних прав як суб'єктивних прав особи.

Класифікація екологічних прав громадян. Конституційні екологічні права на безпечне для життя та здоров'я довкілля, відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну негативним впливом навколишнього природного середовища, одержання екологічної інформації та ін. Екологічні права, встановлені спеціальними законами про екологію, та екологічні права, передбачені підзаконними нормативними актами.

Поняття, зміст, структура екологічних обов'язків громадян, їх види (загальні та спеціальні).

Поняття і межі здійснення громадянами екологічних прав. Гарантії реалізації екологічних прав громадян. Основні правові форми охорони та захист екологічних прав громадян.

Тема 5. «Право власності на природні ресурси»

Поняття, особливості та зміст права власності на природні ресурси. Форми власності на природні ресурси та їх взаємодія. Право державної, комунальної та приватної власності на природні ресурси. Підстави, порядок та особливості виникнення права власності на природні ресурси.

Підстави виникнення права власності на природні ресурси. Особливості виникнення права державної власності. Порядок надання природних ресурсів у приватну власність, приватизація земель. Загальна характеристика угод як підстав виникнення права власності на природні ресурси. Державно-правові акти – документи, що посвідчують право власності на природні ресурси. Особливості застосування права комунальної власності на природні ресурси. Конкурентні засади судопридбання природних об'єктів державної та комунальної власності.

Суб'єкти та об'єкти права власності на природні ресурси. Співвідношення між об'єктами екологічного права і об'єктами права власності на природні ресурси. Основні права та обов'язки власників на природні ресурси. Захист і гарантії прав власників. Обмеження прав власників природних ресурсів в інтересах держави та суспільства.

Підстави припинення права власності, види та класифікація таких підстав. Безумовні й

умовні підстави припинення права власності на природні ресурси. Порядок і умови припинення права приватної власності на природні ресурси.

Відповідальність за угоди, які порушують право власності на природні ресурси.

Тема 6. «Право природокористування»

Загальна характеристика права природокористування. Співвідношення права природокористування з правом користування окремими природними об'єктами. Основні принципи природокористування (похідність від права власності на природні об'єкти, платність природокористування, цільове призначення, стабільність, обов'язковість дотримання екологічних стандартів, нормативів, лімітів тощо).

Об'єкти права природокористування. Суб'єкти права природокористування, їх класифікація. Екологічна правоздатність і дієздатність суб'єктів природокористування.

Правові види природокористування, їх класифікація за об'єктами і суб'єктами, терміном користування, платністю (орендне) і безплатністю користування та іншими ознаками. Загальне, сумісне і відособлене природокористування. Підстави виникнення, зміни та продовження права природокористування (відповідні юридичні дії, факти, події). Надання (відведення) природного об'єкта в натурі (на місцевості). Документи (державні акти, довідки, постанови, договори, ліцензії тощо), які посвідчують право природокористування, їх юридична природа.

Особливості державної реєстрації прав на природні ресурси. Виникнення права природокористування у зв'язку з використанням іншого природного об'єкта, а також при переході права на будівлю.

Здійснення права природокористування. Права та обов'язки природокористувачів. Обмеження прав природокористувачів. Захист суб'єктивних прав природокористувачів. Підстави, порядок та правові наслідки зупинення та припинення права природокористування, види і класифікація таких підстав (відповідні юридичні дії, факти, події).

Тема 7. «Правове забезпечення екологічної безпеки»

Поняття екологічної безпеки. Об'єктивні передумови формування системи екологічної безпеки. Нормативи екологічної безпеки. Складові частини екобезпеки: радіаційна, ядерна, техногенна, хімічна, пожежна безпека. Об'єкти та суб'єкти екологічної безпеки. Види екологічної безпеки та їх класифікація за об'єктами, джерелами небезпеки, територіальними ознаками, масштабами шкідливого впливу.

Загальна характеристика законодавства України про надзвичайні екологічні ситуації (НЕС). Поняття НЕС, їх класифікація. Причини їх походження. Поняття зон НЕС, його юридичне значення. Підстави, порядок оголошення окремої місцевості зоною НЕС та її правовий режим. Правове забезпечення запобігання і ліквідації НЕС. Захист населення та територій у разі загрози та виникнення НЕС.

Поняття та характеристика правових заходів щодо забезпечення екологічної безпеки. Класифікація державно-правових заходів за направленістю їх дій. Загальна характеристика організаційно-превентивних, регулятивно-стимулюючих, розпорядчо-виконавчих, охоронно-відновлювальних і забезпечувальних заходів.

Поняття екологічної безпеки, її об'єкти, суб'єкти, нормативи та види. Правове забезпечення ризику в галузі екологічних правовідносин. Поняття та характеристика правових заходів щодо забезпечення екологічної безпеки. Юридична відповідальність за правопорушення в галузі забезпечення екологічної безпеки: умови, підстави та види.

Тема 8. «Правові засади економічного механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища»

Поняття та загальна характеристика економіко-правового механізму природокористування та охорони довкілля. Основні елементи і функції економіко-правового механізму. Платність як основний елемент економіко-правового механізму. Види зборів.

Збори за спеціальне використання природних ресурсів, їх класифікація за об'єктами та іншими підставами. Збори за забруднення навколишнього природного середовища та їх види, порядок встановлення цих зборів і механізм розподілу отриманих коштів. Фонди охорони навколишнього природного середовища. Збори за погіршення якості природних ресурсів,

особливості їх застосування.

Фонди охорони навколишнього природного середовища. Стимулювання як одна з функцій економіко-правового механізму. Основні елементи стимулювання використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища. Поняття екологічного страхування. Об'єкти та суб'єкти екологічного страхування, його види. Екологічний аудит як складова економіко-правового механізму.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. «Особлива частина екологічного права»

Тема 9. «Правове регулювання використання та охорони земель»

Земля як об'єкт правової охорони і використання. Правове регулювання у сфері охорони земель. Еколого-правове забезпечення використання земель. Види права землекористування. Виникнення, здійснення та припинення права землекористування підстави, порядок, умови.

Відтворення та підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення. Особливості охорони земель від забруднення небезпечними речовинами.

Особливості використання земель сільськогосподарського призначення, земель лісового та водного фондів. Індивідуальне землекористування громадян, присадибне землекористування, користування землею для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, садівництва, для індивідуального гаражного і дачного будівництва, користування городами, сінокосами, пасовищами. Колективне землекористування громадян користування городами, садовими ділянками.

Особливості використання окремих категорій земель. Користування землями житлової та громадської забудови природно-заповідного та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення. Користування землями промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Правові гарантії і захист прав землекористувачів.

Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону і використання земель. Земельні спори: поняття, види, система органів, які вирішують земельні спори.

Тема 10. «Правове регулювання використання та охорони надр»

Поняття та загальна характеристика права користування надрами. Види права користування надрами, їх класифікація.

Суб'єкти та об'єкти права надрокористування. Співвідношення між державним фондом надр і державним фондом родовищ корисних копалин. Види корисних копалин Гірничий відвод.

Підстави виникнення, зміни та припинення права користування надрами Ліцензування діяльності з використання надр. Особливості плати за використання надр. Особливості використання корисних копалин континентального шельфу та виключної морської економічної зони. Права та обов'язки користувачів надр. Захист прав надрокористувачів.

Відповідальність за порушення законодавства про надра.

Тема 11. «Правове регулювання використання та охорони вод»

Загальна характеристика права користування водними об'єктами його поняття, принципи, об'єкти, суб'єкти тощо.

Види права водокористування: тимчасове і постійне, відокремлене і сумісне, загальне і спеціальне, цільові види водокористування.

Підстави і порядок виникнення права водокористування. Право користування водними об'єктами на умовах оренди.

Права та обов'язки водокористувачів.

Правові заходи охорони вод.

Підстави і порядок припинення права водокористування.

Спори з питань використання та охорони вод і відтворення водних ресурсів: поняття,

види, система органів, які їх вирішують.

Відповідальність за порушення законодавства про використання і охорону вод та відтворення водних ресурсів.

Тема 12. «Правове регулювання використання та охорони рослинного світу»

Рослинний світ як об'єкт екологічних правовідносин. Природні рослинні ресурси загальнодержавного та місцевого значення. Загальне і спеціальне користування природними рослинними ресурсами. Види спеціального користування природними рослинними ресурсами.

Правова охорона рослинного світу: Червона книга України; Зелена книга України; інтродукція, акліматизація, селекція рослин; створення ботанічних колекцій.

Об'єкти, суб'єкти та види права лісокористування. Права та обов'язки лісокористувачів.

Правове регулювання використання лісових ресурсів; побічні лісові користування; використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних, навчально-виховних потреб, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт. Суб'єкти права лісокористування: їх права та обов'язки. Підстави та порядок виникнення і припинення спеціального користування лісовими ресурсами. Підстави виникнення користування земельними ділянками лісового фонду. Правове забезпечення організації лісового господарства. Правові засади відтворення, охорони та захисту лісів.

Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про рослинний світ та лісового законодавства.

Тема 13. «Правове регулювання використання та охорони тваринного світу»

Загальна характеристика права користування тваринним світом: поняття, об'єкти, суб'єкти та види права користування тваринним світом. Загальні підстави і порядок виникнення права використання тваринного світу.

Правові підстави та межі загального і спеціального використання тваринного світу. Правове регулювання полювання та мисливського господарства, рибальства. Правовий режим живих водних ресурсів континентального шельфу і виключної (морської) зони України. Правові основи використання диких тварин у наукових, культурно-освітніх, виховних, естетичних і комерційних цілях.

Права та обов'язки користувачів тваринного світу. Підстави і порядок припинення права користування тваринним світом. Правові підстави та межі загального використання тваринного світу. Правові засади спеціального використання тваринного світу. Правове регулювання полювання та мисливського господарства, рибальства: їх поняття та види. Правові основи використання диких тварин у наукових, культурно-освітніх, виховних, естетичних і комерційних цілях.

Правові форми та заходи охорони тваринного світу. Червона та Зелена книги України та їх правове значення.

Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну незаконним добуванням об'єктів тваринного світу.

3. Рекомендована література

Нормативна:

1. Конституція України від 26 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради – 1996 - № 30. – Ст. 141.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. (в ред. від 04.03.2015 р.) - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991.–№41.
4. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Земельний Кодекс України від 25.10.2001 р. (в ред. від 06.09.2014 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

6. Лісовий Кодекс України від 21.01.1994 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
7. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (в ред. від 04.03.2015 р.) - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
9. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (в ред. від 04.03.2015 р.) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
10. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. (в ред. від 05.03.2015 р.) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 34. – Ст. 445.
12. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №41.
13. Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України. Затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
14. Про Міністерство аграрної політики та продовольства України: Положення. Затв. Указом Президента України від 23.04.2011 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
15. Про Державне агентство земельних ресурсів України: Положення. Затв. Указом Президента України від 08.04.2011 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
16. Про Державну екологічну інспекцію України: Положення. Затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
17. Про Державне агентство водних ресурсів України: Положення. Затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. (із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 351/2013 від 27.06.2013). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
18. Про Державне агентство лісових ресурсів України: Положення. Затв. Указом Президента України від 13.04.2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
19. Про Міністерство аграрної політики України: Положення. Затв. Указом Президента України від 23.04.2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
20. Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля, затверджене наказом України від 27.02.2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – С. 265.
21. Положення про громадських мисливських інспекторів, затверджене наказом України від 01.03.2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 13. – С. 277.
22. Положення про громадських інспекторів рибоохорони, затверджене наказом України від 09.10.2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 44. – С. 296.
23. Про меліорацію земель: Закон України від 14.01.2000 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
24. Про державний контроль за використанням і охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – ст. 350.
25. Про об'єднання громадян: Закон України від 21.12.2000 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
26. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 р. (в редакції від 23.03.2000.) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 27.
27. Про порядок надання екологічної інформації: Положення. Затв. Наказом Мінприроди від 18.12.2003 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
28. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
29. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30. – Ст. 379.
30. Про охорону здоров'я. Основи законодавства України. // Голос України. – 1992. – 15 грудня.
31. Про екологічну експертизу: Закон України від 9 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8.
32. Про екологічний аудит: Закон України від 24 червня 2004 р. – [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://www.rada.gov.ua>

33. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 21 червня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 50.
34. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
35. Закон України „Про надзвичайний стан” від 26.06.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 37.
36. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України. // Відомості Верховної Ради України. – 1992.– № 13.
37. Про об’єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18 січня 2001 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
38. Перелік видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Затверджено Постановою КМУ від 27.07.1995 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
39. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16 червня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34.
40. Про виключну (морську) економічну зону: Закон України. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 21.
41. Про рослинний світ: Закон України від 9 квітня 1999 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
42. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 18.
43. ГОСТ 175105-80. Охрана природы. Термины и определения. – М. – 24 с.
44. Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, схвалені постановою Верховної Ради України від 5 березня 1995 р. №88/98-ВР// Відомості Верховної Ради – 1996 - № 30. – Ст. 141.

Базова література:

1. Екологічне право України: Підр. для студ-в юрид.вищ.навч.закл-в / За ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. – Харків: Право, 2005. – 381 с.
2. Екологічне право України / Баб’як О.С., Біленчук П.Д., Чирва Ю.О. – К.: Тов. „Атіка”, 2000. – 210 с.
3. Природноресурсове право України: Навч. посіб./ За ред. І.І. Каракаша – К.: Істина, 2005. – 376 с.
4. Комарницький В.М., Шевченко В.І., Єлькін С.В. Екологічне право: Навч.посіб. – 3-е ид. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.
5. Балюк Г.І. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 192 с.
6. Экологическое право Украины: Курс лекций / Под ред. И.И. Каракаша. – Одесса: Латстар, 2001.
7. Ерофеев Б.В. Экологическое право: учебник для вузов. – М.: БЕК, 1999. – 448 с.
8. Андрейцев В.І. Екологічне право. Особлива частина. – К.: Істина, 2001.
9. Земельне право України: Підручник / За ред. Погрібного О.О., Каракаша І.І. – К.: Істина, 2003. – 448 с.
10. Аграрное, земельное и экологическое право Украины: Учеб. пособие / Под ред. А.А. Погребного и И. И. Каракаша. – Харьков, 2000. – 398 с.
11. Земельне право: Підручник / За ред. В. І. Семчика і П.Ф. Кулинича. – К., 2001. – 246 с.
12. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / За ред. В.М. Кравчука. – К.: Істина, 2007. – 632 с.
13. Природоресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / Під заг. ред. Б.М. Данилишина. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2006. – 704 с.
14. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко та ін. – К.: РВПС України, 1999. – 716 с.
15. Бондар Л.О., Курзова В.В. Екологічне право України у запитаннях і відповідях: навч. посібн. – Харків: ІПЦ «Ксилон», 2006. – 245 с.

16. Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятого 25.06.91, № 1264-ХІІ зі змінами і доп. станом на 09.02.06. / За заг.ред. О.М. Шуміла. – Х.: Фактор, 2006. – 592 с.
17. Законодавство України про довкілля: Посібник. – К.: Прецедент, 2005. – 144 с.

Допоміжна література:

1. Малишко М. І. Основи екологічного права України. – К: МАУП, 1999. –152 с.
2. Экологическое право: курс лекций и практикум. Учебное пособие для вузов / Под ред. Ю.Е. Винокурова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Экзамен, 2005. – 544 с.
3. Глухов В.В., Некрасова Т.П. Экономические основы экологии. – СПб.: Питер, 2003. – 384 с.
4. Водні ресурси на рубежі ХХІ ст.: проблеми раціонального використання, охорони та відтворення / За ред. М.А. Хвесика. – К.: РВПС України НАН України, 2005. – 564 с.
5. Матвійчик В.К., Присяжний В.С. Забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів: відповідальність, досудове і судове слідство та запобігання: Монографія. – К.: КНТ, 2007. – 272 с.
6. Кравченко С. М., Костицький М.В. Екологічна етика і психологія людини. – Львів: Світ, 1992. – 196 с.
7. Андрейцев В. І., Пустовойт М. А., Капиновський С. В. Екологічна експертиза: право і практика. – К.: Урожай, 1992.
8. Разметаев С.В. Право собственности на природные ресурсы в Украине. – Харьков, 1996.
9. Гавриш С.Б. Уголовно-правовая охрана окружающей среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства. – Харьков, 1994.
10. Гетьман А П Процессуальные нормы и отношения в экологическом праве. – Харьков: Основа, 1994.
11. Гетьман А.П. Вступ до теорії еколого-процесуального права України: Навч. посібник. – Харків: Основа, 1998.
12. Дудовик О. Л., Жалинский А.З. Причины экономических преступлений. – М.: Наука, 1994.
13. Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенков С. Л. Теорія держави і права: навч. посіб. – К., 1995. – 495 с.
14. Петров В. В. Экологическое преступление: понятие и состав. – 1991. –№35-36. – 210 с.
15. Николас А. Робинсон. Правовое регулирование природоиспользования и охраны окружающей среды в США.– М.: Прогресс,1990.
16. Петров В. В. Экологическое право России. – М.: БЕК, 1997.– 557 с.
17. Хлобистов Є.В. Екологічна безпека трансформаційної економіки / РВПС України НАН України / Відп. ред. Дорогунцов С.І. – К.: Агентство «Чорнобильінтерінформ», 2004. – 336 с.
18. www.raga.gov.ua
19. www.nau.com.ua
20. Пошукові інформаційні системи мережі Інтернет: www.google.com.ua, www.alta-vista.com, www.rambler.ru.
21. <http://www.ecoleague.net>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен.

5. Засоби діагностики успішності навчання:

Поточний контроль (рейтинг) – оцінювання за результатами практичних занять.

Контроль самостійної роботи (захист індивідуальних науково-дослідницьких завдань).

Підсумковий контроль (екзамен).